

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

138:2 • 2018

Nederländsk Atlanthistoria med nordiska kopplingar

KAARLE WIRTA*

Leiden universitet

JORIS VAN DEN TOL*

Leiden universitet

Introduktion

Den här essän handlar om nederländsk forskning om den tidigmoderna Atlanten. Essän tar upp de rådande forskningsfrågorna i Nederländerna och presenterar aktuella teman som är intressanta även i ett nordiskt perspektiv. Essän är skriven som ett samarbete mellan två forskare som jobbat i ett gemensamt projekt. Den ena ansvarar för detaljerna som är aktuella inom det nederländska fältet medan den andra presenterar forskningsfältet i sin helhet samt gör kopplingar till nordisk historieforskning om den tidigmoderna Atlanten.¹

Det kan konstateras, att när det kommer till nederländskt intresse för tidigmodern fjärrhandel, dominerar fortfarande forskningen om nederländska kopplingar till Asien. Orsaken till Asienforskningens dominans har att göra med det holländska Ostindiska kompaniet, *Vereenigde oost-indische compagnie*, hädanefter VOC, och dess historia. VOC har ansetts vara central för hela den europeiska verksamheten i Asien under den tidigmoderna epoken. Det motsvarande holländska västindiska kompaniet, *Westindische compagnie* (hädanefter WIC) har hamnat i skymundan delvis på grund av att dess verksamhet aldrig blev lika dominerande som den var för VOC.

* Doktorand i historia

* Doktor i historia

1. Vi vill poängtera att vi använder benämningen nederländsk forskning och det nederländska fältet som ett gemensamt begrepp för de olika forskare som jobbar med temat Atlanthistoria. Vi utesluter inte forskare från andra länder men för läsbarhetens skull använder vi dessa begrepp. Det samma gäller även då vi diskuterar den nederländska Atlanten. Syftet är att använda ett gemensamt begrepp som samlar de olika aktörerna som hade kopplingar till Nederländerna. Vi är medvetna om att inte alla hade nederländska rötter eller medborgarskap.

Trots Asienforskningens dominans har Atlantforskningen i Nederländerna attraherat mer intresse under de senaste 20 åren och av specialintresse för nordiska historiker är dess nära sammankopplingar med de tidigmoderna nordiska ambitionerna i fjärrhandeln. Dessutom är de debatter som förs i dag bland nederländska och nordiska historiker beträffande Atlanthandeln påfallande likartade. Här kommer vi även att understryka betydelsen av ytterligare samarbete mellan nordiska och nederländska historiker, inte bara inom Atlantforskningen, utan likaväl i Asien, Medelhavet eller annanstans.

Det nederländska forskningsfältet om Atlanthistoria

Den kända nederländska historikern Wim Klooster är aktuell med boken *The Dutch Moment*. Det är en bok som erbjuder en trevlig läsupplevelse för var och en som är intresserad av Nederländernas historia inom Atlanthandeln från och med slutet av 1500-talet fram till 1800-talet. Boken ger en rik studie av de allmänna riktlinjerna för de teman som även är aktuella i de nederländska debatterna. Klooster behandlar den nederländska Atlantens uppgång och fall, slavhandel, migrationsmönster samt multikulturalitet och kulturmöten. Boken har blivit väl mottagen bland forskare men har även vunnit popularitet hos en bredare läsarkrets, också internationellt. Huvudsyftet med boken är att diskutera i vilken utsträckning den nederländska Atlanten var nederländsk, och huruvida det överhuvudtaget var frågan om en nederländsk Atlant. Wim Klooster gav ett tydligt svar för att lösa denna fråga: Ja, det fanns en nederländsk Atlant. Under en kort tid var det nederländska WIC den viktigaste aktören på Atlanten. Denna tid, som Klooster kallar den nederländska stunden, var intensiv och viktig, men i slutändan kort.²

Även om syftet med denna essä inte är att förespråka ett paradigm av ett så kallat nationellt perspektiv på Atlanten, till exempel den nederländska eller svenska Atlanten, används begreppet *den nederländska Atlanten* i essän som ett instrumentellt begrepp som sammanfogar de olika forskare som jobbar med teman om Atlanthistoria. Mot slutet av essän återvänder vi till problemet med begreppet. Den nederländska Atlantforskningen kännetecknas av två huvudteman: ekonomi och kultur, vilka i sin tur kan spjälkas upp i flera olika underkategorier.

2. Wim Klooster, *The Dutch Moment: War, Trade, and Settlement in the Seventeenth-Century Atlantic World* (Ithaca 2016).

Ekonomiska frågor

Den första större förändringen i medvetandet om den nederländska Atlanten uppstod 2003 i anknytning till antologin *Riches from Atlantic Commerce*.³ Antologin framhäver att även om det nederländska västindiska kompaniet hade en historia av konkurs och territoriella misslyckanden, var de ekonomiska vinsterna inte alls obetydliga. På annat håll har också Wim Klooster betonat att inkomster som genererades av personer utanför WIC:s omfattning var mer utbredda och betydelsefulla än tidigare antagits.⁴ Förändringen i det nederländska perspektivet skedde ungefär samtidigt som det generella perspektivet på det europeiska, Nederländerna inkluderat; från att tidigare ha betraktat aktiviteterna inom Atlanthandeln utgående från ett traditionellt fokus där Europa var centrum (metropolis) och hade bilaterala kontakter med dess olika kolonier (periferin), övergick man till ett spindelnätsperspektiv, där även de olika perifera områdena stod i ömsesidig kontakt med varandra och var betydelsefulla.⁵

I ett ekonomiskt perspektiv är frågan om slavhandeln och dess inverkan på den tidigmoderna nederländska ekonomin ett tema som under de senaste åren har skapat debatt bland forskare inom den nederländska Atlanten. Piet Emmer, tidigare professor vid universitetet i Leiden, har argumenterat för att den transatlantiska slavhandeln inte hade någon märkbar inverkan på den nederländska ekonomin och enligt Emmer har den nederländska slavhandeln varit småskalig i förhållande till situationen i andra europeiska länder. Därtill argumenterar han för att det generellt sett nog var möjligt att göra stora ekonomiska vinster på slavhandel men att de nederländska köpmännen inte gjorde detta i någon större utsträckning. Han analyserade lönsamheten för enstaka seglatser och konstaterade att den ekonomiska nyttan, nettovinsterna, även för leverantören av varorna, servicepersonal och redare, förblev småskalig. Emmer förnekar dock inte att slavhandeln skulle ha varit betydelsefull i ett historiskt perspektiv, men för Emmer var slav-

3. Johannes Postma, & Victor Enthoven (red.), *Riches from Atlantic Commerce: Dutch Transatlantic Trade and Shipping, 1585–1817* (Boston/Leiden 2003).

4. Wim Klooster, *Illicit Riches: Dutch trade in the Caribbean* (Leiden 1998).

5. David Hancock, "Self-organized complexity and the emergence of an Atlantic market economy", i P. A. Coclanis (red.), *The Atlantic economy during the seventeenth and eighteenth centuries* (Columbia 2005) s. 30–71.

handelns inverkan snarare av en kulturell än en ekonomisk karaktär.⁶

År 2012 utmanade Matthias van Rossum och Karwan Fatah-Black Emmers argument genom att fokusera på bruttomarginaler i stället för på nettovinster. Van Rossum och Fatah-Black använde sig av senaste data gällande slavtransporter och priser i både Afrika och Amerika. Van Rossum och Fatah-Black hävdar att slavhandelns ekonomiska inverkan var mer betydelsefull än vad Emmer argumenterar för.⁷ Samma år svarade Emmer i samma tidskrift att studier av bruttomarginaler inte är ett tillräckligt vetenskapligt angreppssätt för att svara på frågor om slavhandelns ekonomi.⁸ Debatten diskuterades även internationellt då Van Rossum och Fatah-Black upprepade delar av sina argument i tidskriften *Slavery & Abolition*. Till debatten skrev Emmer tillsammans med David Eltis och Frank Lewis ett motbevis.⁹ Det är intressant att debatten inte enbart stannade inom vetenskapliga tidskrifter, utan också fördes i den nederländska offentligheten.¹⁰ Debatten har lugnat sig sedan Gerhard De Kok i en detaljerad studie visade på kopplingarna mellan slavhandeln och ekonomin i provinsen Zeeland, det vill säga att slavhandeln definitivt hade en avsevärd betydelse för den lokala nederländska ekonomin.¹¹

Utöver slavhandel har forskningen fokuserat också på andra former av frågor gällande produktionsförhållanden, migrations- och arbetshistoria. Framför allt WIC:s relation till de andra aktörerna som på ett eller annat sätt har varit kopplade till hur den nederländska Atlanten har utvecklats till ett mer multinationellt fält. Ett tydligt exempel på WIC:s

6. Piet Emmer, *The Dutch in the Atlantic Economy, 1580–1880: Trade, Slavery, and Emancipation* (Aldershot 1998).

7. Mathias van Rossum & Karwan Fatah-Black, "Wat is winst? De de economische impact van de Nederlandse trans-Atlantische slavenhandel", *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis/ The Low Countries Journal of Social and Economic History* 9:1 (2012) s. 3–29.

8. P. Emmer, "Winst in de marge? Reactie op Matthias van Rossum en Karwan Fatah-Black, Wat is winst? De economische impact van de Nederlandse transAtlantische slavenhandel", *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis/The Low Countries Journal of Social and Economic History* 9:4 (2012) s. 64–70.

9. K. Fatah-Black & M. van Rossum, "Beyond profitability: The Dutch transatlantic slave trade and its economic impact", *Slavery & Abolition* 36:1 (2015) s. 63–83; D. Eltis, P.C. Emmer & F.D. Lewis, "More than profits? The contribution of the slave trade to the Dutch economy: assessing Fatah-Black and Van Rossum", *Slavery & Abolition* 37:4 (2016) s. 724–735.

10. K. Fatah-Black & M. van Rossum, "Milde kijk op slavernij is nieuwe religie", *Volkskrant* (27 October 2011); P. C. Emmer, "Zo winstgevend was de slavenhandel niet", *Volkskrant* (5 July 2012).

11. Gerhard De Kok, "Cursed Capital: The Economic Impact of the Transatlantic Slave Trade on Walcheren around 1770", *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis/ The Low Countries Journal of Social and Economic History* 13:3 (2016) s. 1–27.

multinationalitet är Bruno Mirandas forskning. Miranda har konstaterat att enbart 35 procent av den armé som WIC hade till sitt förfogande ursprungligen var nederländsk.¹² Mark Meuwese, som ett annat exempel, har studerat relationerna mellan WIC och ursprungsbefolkningen i en komparativ studie.¹³ Meuweses bok är central eftersom den tydligt integrerade ursprungsbefolkningens roll för den nederländska Atlanten. Nicholas Cunigan fortsatte i Meuweses fotspår och studerade de effekter klimatförändringen har haft på förhållandet mellan ursprungsbefolkningen och WIC i ett atlantiskt perspektiv.¹⁴ Carolyn Arena har å sin sida studerat tvångsarbete i Karibien mellan Nederländerna och ursprungsbefolkningen.¹⁵ Det har även visats att kontakterna mellan Nederländerna och ursprungsbefolkningen inte var begränsade enbart till kolonierna. Representanter för ursprungsbefolkningen i Brasilien åkte till republiken med diverse önskemål gällande de rådande förhållandena européer och ursprungsbefolkning emellan.¹⁶

De senaste ekonomiska frågorna inom nederländsk Atlanthistoria har framställts i en antologi redigerad av Gert Oostindie och Jessica Roitman.¹⁷ Antologin passar väl inom ramen för spindelnätsargumentet, där fokus inte ligger på hur Atlanthandeln påverkade den nederländska ekonomin, utan på hur Atlanten påverkade nederländsk Atlanthandel generellt. Relationerna mellan nederländare och icke-nederländare var intensiva och hade långt gående konsekvenser. Antologin framhäver att genom att studera atlantiska kopplingar har det blivit möjligt att påvisa hur nederländska nätverk och aktörer sammanlänkade flera olika atlantiska processer och betonar nederländarnas roll speciellt som mellanhänder under den tidigmoderna tidsperioden. Antologin innehåller inte enbart ekonomiska teman, utan även ett antal andra teman bland annat migration, religion och kultur. Ett exempel med nordisk anknyt-

12. Bruno Miranda, *Gentede Guerra: Origem, cotidiano e resistência dos soldados do exército da Companhia das Índias Oci dentais no Brasil* (Recife 2014).

13. Mark Meuwese, *Brothers in Arms, Partners in Trade: Dutch-Indigenous Alliances in the Atlantic World, 1595–1674* (Leiden/Boston 2012).

14. Nicholas Cunigan, "Weathering Extremes: Climate, Colonialism, and Indigenous Resistance in the Dutch Atlantic" (doktorsavhandling, University of Kansas 2017).

15. Carolyn Arena, "Indian slaves from the Caribana: Trade and Labor in the Seventeenth-Century Caribbean" (doktorsavhandling, Columbia University, 2017).

16. Lodewijk Hulsmán, "Brazilian Indians in the Dutch Republic: The remonstrances of Antonio Paraupaba to the States General in 1654 and 1656", *Itinerario* 29:1 (2005) s. 51–78.

17. Gert Oostindie & Jessica V. Roitman (red.), *Dutch Atlantic Connections, 1680–1800: Linking Empires, Bridging Borders* (Boston/Leiden 2014).

ning är kapitlet med Han Jordaen och Victor Wilson.¹⁸ De har studerat dynamik i förändring och interaktionsformer hos nederländska, svenska och danska aktörer i de fria karibiska hamnstäderna under 1700-talet. Jordaen och Wilson har påvisat betydelsefulla kopplingar mellan nederländska och nordiska kolonisatörer. De nordiska kolonierna drog nytta av nederländsk migration till öarna och deras roll som handelsmän med kapital gav ett tillskott till nordiska handelsstationer. Det bör poängteras att antologin är riktad till en internationell publik och att den är skriven på engelska och därför är tillgänglig för en bred krets forskare.

Det kan konstateras att det i dag råder konsensus inom forskningsfältet om att den nederländska Atlanten, trots den nationella fasaden, var ett atlantiskt rum med flera olika typer av gränsöverskridande och transimperieella samarbeten. Detta har argumenterats för bland annat av Suze Zijlstra, som har jämfört interaktioner och förordningar mellan ursprungsbefolkning, afrikaner, och européer i den nederländska och engelska kolonin Surinam.¹⁹ Zijlstra har visat att trots att kolonin officiellt bytte förvaltare, fortsatte den dagliga verksamheten som förr och inga märkbara förändringar skedde.

Frågan har dock uppkommit ifall metropolerna var svaga och handeln i kolonierna låg i självorganiserade nätverks händer, varför existerade då handelskompanier överhuvudtaget?²⁰ Ett forskningsprojekt i Leiden som nyligen har avslutats har studerat exakt dessa frågor och har därtill undersökt hur dessa individer och deras nätverk samverkade med de koloniala institutionerna. I ett försök att bättre förstå konturerna av nederländsk kolonialverksamhet fokuserade projektet på tre typer av interaktion: samarbete, konflikter och att göra anspråk ("appropriation"). I praktiken handlade det om att studera lobbyverksamhet, rättegångsfall och karriärbanor.²¹ Projektet har visat betydelsen av individer och deras

18. Han Jordaen & Victor Wilson, "The Eighteenth-Century Danish, Dutch and Swedish Free Ports in the Northeastern Caribbean: Continuity and Change", i Gert Oostindie & Jessica Roitman (red.), *Dutch Atlantic Connections, 1680–1800: Linking Empires, Bridging Borders* (Boston/Leiden 2014) s. 275–308.

19. Suze Zijlstra, "Anglo-Dutch Suriname: Ethnic interaction and colonial transition in the Caribbean, 1651–1682" (doktorsavhandling, University of Amsterdam, 2015).

20. J. P. Greene, *Negotiated authorities: Essays in colonial political and constitutional history* (Charlottesville/London 1994).

21. Kate Ekama, "Courting Conflict: Managing Dutch East and West India Company disputes in the Dutch Republic" (doktorsavhandling, Leiden University 2018); Erik Odegard, "Colonial Careers: Johan Maurits van Nassau Siegen, Rijckloff Volckertsz. van Goens and Career-Making in the Early Modern Dutch Empire" (doktorsavhandling, Leiden University

egna motiv och intressen för hur den nederländska Atlanten formades. Projektet bekräftar bland annat Susanah Shaw Romneys argument att Nya Holland var uppbyggt och upprätthållet framförallt av intima nätverk av individer, i stället för av formella strukturer styrda från Europa.²² Romneys undersökning är dock inte enbart en ekonomisk undersökning av den nederländska Atlanten, utan lika mycket en undersökning av nederländsk verksamhet på Atlanten i ett kulturellt perspektiv.

Kulturella frågor

Bland de första publikationerna om Nederländernas kulturella inverkan på Atlanten var Jaap Jacobs doktorsavhandling. I hans pionjärstudie av de nederländska aktiviteterna i Norra Amerika argumenterade Jacobs dock att "ett nederländskt perspektiv" inte nödvändigtvis var bättre än ett "amerikanskt perspektiv".²³ Sedan Jacobs avhandling har den nederländska Atlanten i ett kulturperspektiv fått mer uppmärksamhet. Till sammans med L. H. Roper redigerade Jacobs antologin *The worlds of the Seventeenth Century Hudson Valley*, där forskarna jämförde engelska och nederländska koloniala visioner i ett kulturperspektiv.²⁴ Det finns dock skäl att påpeka att när det kommer till Atlantforskningen ligger inte de kulturella och ekonomiska frågorna långt ifrån varandra. Nära sammankopplingar mellan ekonomi och kultur syns till exempel i Paul Ottos kapitel om "Wampum"-(artefakt)handel och illustrerar den ekonomiska betydelsen av artefakter som producerats av ursprungsbefolkningen i Nordamerika.²⁵

Under de senaste åren har ett viktigt framsteg inom den kulturella kategorin varit en antologi redigerad av Michiel Van Groesen. Antolo-

2018); Joris van den Tol, "Lobbying in Company: Mechanisms of political decision-making and economic interests in the history of Dutch Brazil, 1621–1656" (doktorsavhandling, Leiden University 2018); Delar av projektets resultat framställs redan i C. Antunes, E. Odegard & J. van den Tol, "The networks of Dutch Brazil: rise, entanglement, and fall of a colonial dream", i C. Antunes & J. Gommans (red.), *Exploring the Dutch empire: Agents, networks, and institutions, 1600–2000* (London 2015) s. 77–94.

22. Susanah Shaw Romney, *New Netherland connections: Intimate networks and Atlantic ties in seventeenth-century America* (Chapel Hill 2014).

23. Jaap Jacobs, *Een Zegenrijk Gewest: Nieuw-Nederland in De Zeventiende Eeuw* (Amsterdam 1999).

24. J. Jacobs & L. H. Roper (red.), *The Worlds of the Seventeenth-Century Hudson Valley* (Albany 2014).

25. Paul Otto, "Henry Hudson, the Munsees, and the Wampum Revolution" i Jaap & Roper (2014) s. 85–102.

gin *Legacy of Dutch Brazil* besvarar frågor om varför Brasilien kvarstod i Nederländernas koloniala drömmar och hur dess mytologi utvecklades i olika former, tider och platser. Antologin söker efter den inverkan kolonin som exploaterande enhet hade på den nederländska republiken, Brasilien, Västafrika, Iberiska halvön, Frankrike, Karibien och Nordamerika. Resultaten utmanar klassiska historiografiska distinktioner som hållit norra och södra Atlanten separerade från varandra och visar att det fanns tydliga kopplingar mellan å ena sidan den nordeuropeiska Atlanten och å den andra den spanska och portugisiska Atlanten.²⁶ I antologin är det framför allt Mariana Francozo som understryker de transimperialistiska kontakterna. Hon argumenterar för betydelsen av de transimperialistiska atlantiska kontakterna genom att studera ritualer av gåvoutbyten mellan den nederländska guvernören i Brasilien Johan Maurits van Nassau-Siegen och den kongolesiske kungen Garcia II. Utbytet handlade om cirkulationen av ett flertal föremål och speciellt atlantiska varor som till exempel en silverskål från Peru och en hatt gjord av bäverpälss från Nordamerika. På så sätt påvisar Francozo hur dessa olika atlantiska föremål cirkulerade i Atlanthandeln och hade viktiga sammanlänkande funktioner.²⁷

Kapitlet som argumenterar för det mest långtgående arvet från den nederländska tiden i Brasilien är skrivet av Arthur Weststeijn. Hans kapitel överskrider Atlantregionen och diskuterar hur debatten om frihandel till WIC-kolonin på 1630-talet lade grunden för en ideologi om mer allmän frihandel. Weststeijn har studerat skrivelser av Pieter de la Court och spårat idéer om den moderna fria handelns ursprung. Kapitlet fungerar som en bro mellan kulturella teman och idéhistoria i den nederländska republiken under 1600-talet.²⁸ Motsvarande studier om hur idéer och tankar utvecklades och cirkulerades runt den nederländska Atlanten har gjorts av Karel Davids.²⁹

År 2016 utkom Michiel van Groesens *Amsterdam's Atlantic*, som är en färsk och väl mottagen bok om Nederländernas och speciellt Amster-

26. Michiel van Groesen (red.), *The Legacy of Dutch Brazil* (New York 2014).

27. Mariana Francozo, "Global Connections: Johan Maurits of Nassau-Siegen's Collection of Curiosities", i van Groesen (2014) s. 105–123.

28. Arthur Weststeijn, "Dutch Brazil and the Making of Free Trade Ideology", i van Groesen (2014) s. 187–205.

29. Carel Davids, "The scholarly Atlantic: Circuits of knowledge between Britain, the Dutch Republic and the Americas in the eighteenth century", i G. Oostindie and J.V. Roitman (red.), *Dutch Atlantic Connections, 1680–1800* (Boston/Leiden 2014) s. 224–248.

dams historia om Atlanten. I fokus står nyhetscirkulation om händelser i Atlanthandeln. Han hävdar att Atlanten var av central betydelse för omvandlingen av medielandskapet och den allmänna opinionen i Amsterdam speciellt i början av sjuttonhundratalet. Han motiverar sitt val av Amsterdam som ett centrum för globala interaktioner och således även för maritima nyheter. I stället för att fokusera på hur "nederländskt" Atlanten egentligen var, fokuserar han på hur "atlantiskt" Amsterdam var. Van Groesen hittar svaret främst i tidningar och broschyrer, som han kompletterar med mötesprotokoll, målningar, dikter, predikningar, dagböcker och personlig korrespondens. Detta gör det möjligt för honom att överbrygga förhållandet mellan nyheter och den allmänna opinionen.³⁰

Slutligen har frågan om den samtida uppfattningen om Atlanten i den nederländska republiken varit ett centralt element i den nederländska Atlantens kulturhistoria. När Johan Maurits blev generalguvernör för nederländska Brasilien, tog han ett hovliknande följe av forskare och artister som gett honom rykte som "humanistprins", trots de många slavar han ägde. Detta följe, som inkluderade kända målare som Frans Post och forskare som Georg Markgraf och Willem Piso, har fascinerat forskare.³¹ En av de senaste publikationerna inom området är Benjamin Schmidts framgångsrika argument att det hela bidrog till den exotiska Atlanten som blev populär i hela Europa och inte enbart i Nederländerna.³²

Presentationsformer av aktuell nederländsk Atlantforskning

Historiker som jobbar med Atlantforskning är mer eller mindre representerade vid samtliga nederländska universitet med speciellt Amsterdam och Leiden i spetsen. Till exempel vid universitetet i Leiden finns i dag flera forskare som jobbar med Nederländernas Atlanthistoria. Universitetet erbjuder även kurser med (in)direkt anknytning till Atlanthistoria samt organiserar ett seminarium under namnet LISA (Leiden International Seminar on the Atlantic). LISA-seminarierna erbjuder föredrag som hålls av forskare som antingen är verksamma i

30. Michiel van Groesen, *Amsterdam's Atlantic: Print Culture and the Making of Dutch Brazil* (Philadelphia 2016).

31. Ernst van den Boogaart, Hendrik Hoetink, Peter Whitehead, *Johan Maurits van Nassau-Siegen, 1604–1679: A Humanist Prince in Europe and Brazil, essays on the occasion of the Tercentenary of his death* (Haag 1979); Boxer Charles, *The Dutch in Brazil* (Oxford 1957).

32. Benjamin Schmidt, *Inventing exoticism: Geography, globalism, and Europe's early modern world* (Philadelphia 2015).

Nederländerna eller är inbjudna för att presentera sin senaste forskning. Seminarierna hålls på engelska, vilket ger ett välkommande och internationellt intryck. LISA har inbjudit ett flertal forskare som jobbar utanför Nederländerna, speciellt vid de amerikanska universiteterna, såsom de redan nämnda Wim Klooster och Susannas S. Romney.

Nederländerna har även ett flertal historiska tidskrifter som regelbundet utkommer med artiklar och essäer som har en direkt eller indirekt anknytning till Atlanthistoria. Forskning om Atlanthistoria presenteras framför allt i tidskrifter som *Holland Historisch Tijdschrift*, *Tijdschrift voor Geschiedenis*, *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* och *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis*. På den internationella tidskriftsfronten är det framför allt *Itinerario*, *Slavery & Abolition*, *William and Mary Quarterly*, och *International Journal of Maritime History* som har publicerat forskning om den nederländska Atlanten.

En närmare genomgång av de tre större nederländska tidskrifterna under de senaste fem åren visar att tidskrifterna med jämna mellanrum publicerar forskning om nederländsk verksamhet på Atlanten. Speciellt intresset för slavhandel och forskning rörande Karibien och Brasilien har varit påtagligt. Till exempel *Holland Historisch Tijdschrift*, det vill säga den nederländska motsvarigheten till *Historisk Tidskrift*, hade i sitt första nummer för 2014 ett temanummer om nederländsk slavhandel.³³ *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* (Tidskrift för maritimhistoria) hade 2015 i ett nummer inslag om andra tidigmoderna imperiers perspektiv på det nederländska imperiet, där även studier om Atlanten förekom.³⁴ Samma tidskrift hade 2013 ett nummer med flera artiklar om slavhandel på den nederländska Atlanten.³⁵ Även *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* (The Low Countries Journal of Social and Economic History) har haft ett flertal artiklar om slavhandel och studier om Karibien. Under de senaste åren har framför allt Karwan Fatah-Black varit aktiv. Han har publicerat i alla ovanstående tidskrifter och står även som författare till boken *White Lies and Black Markets* samt har varit det framträdande namnet i nederländska debatter om nederländsk slavhandel både i ett

33. Temanummer om holländskt slaveri: *Holland historisch tijdschrift* 46:1 (2014).

34. Temanummer om perspektiv på det nederländska imperiet: *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* 34: 1 (2015).

35. *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* 32:2 (2013).

ekonomiskt och kulturellt perspektiv.³⁶ Studier av Nederländernas korta period då landet hade en koloni på Brasiliens nordostkust har förekommit i alla tidskrifter som presenterats ovan.

Den nederländska Atlanten intresserar även historiker utanför Nederländerna och speciellt i USA, bland annat Sällskapet för Nya Holland i USA organiserar årligen en konferens om Nya Holland och dess historia.³⁷ Även om konferensen framför allt fokuserar på Nederländernas relation till sin gamla koloni har konferensen även ett bredare utbud av teman. De senaste två konferenserna har erbjudit presentationer även utan direkt koppling enbart till Nya Holland, och har inkluderat bredare forskningsfrågor om den nederländska Atlanten. Speciellt slaveriet i ett socialt och kulturellt perspektiv har blivit populärt. Senaste gången ett nordiskt tema presenterades under konferensen var 2011, vilket är speciellt med tanke på de ytterst nära kopplingarna mellan Nya Sverige och Nya Holland.

Nordiska kopplingar

Vad gör det nederländska forskningsfältet gällande Atlanten relevant för nordiska historiker? Sedan början av 1500-talet har de nordiska och nederländska maritima kontakterna speciellt runt Östersjön varit täta. Det har även funnits ett etablerat intresse för den delade maritima historien mellan nederländska och nordiska forskare. Inte minst forskare som Leos Müller (Stockholms universitet), Hanno Brand (Fryske Akademy), Erik Gøbel (Riksarkivet, Köpenhamn), Holger Weiss (Åbo Akademi) och Peter Klein (Leiden University) har framhävt de nära maritima kopplingarna mellan de två områdena.³⁸ En relevant akademisk publika-

36. K. Fatah-Black, *White Lies and Black Markets: Evading Metropolitan Authority in Colonial Suriname, 1650–1800* (Boston/Leiden 2015).

37. <<https://www.newnetherlandinstitute.org/programs/events/new-netherlands-seminar/>> (28/12 2017).

38. Leos Müller, *The Merchant Houses of Stockholm, C. 1640–1800: A Comparative Study of Early-Modern Entrepreneurial Behaviour* (Uppsala 1998); Leos Müller, "The Dutch Entrepreneurial Networks and Sweden in the Age of Greatness", i Hanno Brand (red.), *Trade, Diplomacy and Cultural Exchange: Continuity and Change in the North Sea Area and the Baltic c.1350–1750* (Hilversum 2005) s. 58–74; H. Brand & L. Müller, *The Dynamics of Economic Culture in the North Sea and Baltic Region: In the Late Middle Ages and Early Modern Period* (Hilversum 2007); H. Brand (red.), *Trade, Diplomacy and Cultural Exchange: Continuity and Change in the North Sea Area and the Baltic c. 1350–1750* (Hilversum 2005); Erik Gøbel, "Danes in the Service of the Dutch East India Company in the Seventeenth Century", *International Journal of Maritime History* 16:1 (2004) s. 77–94; Holger Weiss, "Danskar och Svenskar i den Atlantiska slavhandeln 1650–1850", i Leos Müller, Holger Weiss & Göran Rydén (red.), *Global*

tion för de gemensamma intressena mellan den nordiska och den nederländska Atlantforskningen är antologin *The Rise of the Atlantic Economy and the North Sea/Baltic Trades, 1500–1800*.³⁹ Antologin visar tydligt hur de nordiska och nederländska aktörerna gemensamt figurerade på Atlanten. Dock skulle mer forskning om temat vara till stor nytta.

De debatter som diskuteras i Nordens Atlanthistoria tangerar de nederländska debatterna och vice versa. Vad beträffar svensk Atlanthistoria och speciellt svensk slavhandel har forskare som Victor Wilson, Ale Pålsson och Holger Weiss varit centrala. Victor Wilsons och Ale Pålssons avhandlingar som fokuserat på St Barthélemy står i nära relation till den forskning som är aktuell i Nederländerna. Till exempel Wilsons avhandling visar sammankopplingar mellan svensk och internationell handelsverksamhet mot slutet av 1700-talet. Wilson har visat hur de politiska konflikterna och krigen blev till nytta för svenska koloniala ambitioner eftersom flera internationella köpmän från närliggande öar flyttade till St Barthélemy. Wilsons studie har även varit viktig för den svenska slavhandelns historia. Wilson har påvisat att svensk slavhandel var mer intensiv än vad tidigare forskning har argumenterat för.⁴⁰

I ett kolonialt identitetsperspektiv har Pålsson forskat kring hur de invånare som bodde och bosatte sig i den svenska kolonin upplevde sig själva och huruvida deras identitet kunde förknippas med svenskhet. Pålsson har visat att invånarna på ön aktivt tog del i hur deras identitet skapades bland annat genom att framhäva maskulinitet.⁴¹ Pålssons avhandling har även ett genusperspektiv, vilket fortfarande är mer frånvarande i den nederländska historieskrivningen. Det finns dock undantag; till exempel äktenskapsallianser och könsstrukturella mönster har studerats av Natalie Everts i koloniala Elmina, i Västafrika.⁴²

Historia Från Periferin: Norden 1600–1850 (Lund 2010) s. 39–74; Peter Klein, *De trippen in de 17e eeuw: Een studie over het ondernemersgedrag op de hollandse stapelmarkt* (Rotterdam 1965).

39. Leos Müller, Philipp Robinson Rossner & Toshiaki Tamaki (red.), *The Rise of the Atlantic Economy and the North Sea/Baltic Trades, 1500–1800: Proceedings of the XVth World Economic History Congress* (Stuttgart 2011).

40. Victor Wilson, "Commerce in Disguise. War and Trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793–1815" (Åbo 2016).

41. Ale Pålsson, *Our Side of the Water: Political Culture in the Swedish Colony of St Barthélemy 1800–1825* (Stockholm 2016).

42. Natalie Everts, "Social Outcomes of Trade Relations: Ties between Africans and Europeans in the Hubs of the Slave Trade on the Guinea Coast", i Wim Klooster (red.), *Migration, Trade and Slavery in an Expanding World: Essays in Honor of Pieter Emmer* (Boston/Leiden 2009) s. 141–64.

De senaste trenderna i nederländsk Atlantforskning har studerat både ekonomiska och kulturella aspekter, som dessutom har blivit mer och mer överlappande. Liknande trender har uppenbarat sig även i den nordiska kontexten. Holger Weiss framställning om svensk slavhandel är ett exempel där han har iakttagit både ekonomiska och kulturella aspekter på den svenska slavhandelns roll.⁴³ Slavhandeln och dess konsekvenser har även skapat debatt i Norden, inte minst i Sverige där den nordiska slavhandeln då och då dyker upp även i den offentliga debatten, dock fortfarande i en mindre skala än i Nederländerna, där till exempel det maritimhistoriska museet i Amsterdam arrangerade en stor internationell utställning om den nederländska slavhandelns historia.⁴⁴

Även i Norden finns det ett intresse för Atlanthistoria i ett ekonomiskt perspektiv. Det imponerande studiet av svenskt järn som en central del av en global varukedja i Atlanthandeln av Göran Rydén och Chris Evans saknar motstycke i den nederländska forskningen.⁴⁵ När det kommer till Afrikahandeln och svensk koppling till Nederländerna på 1600-talet är det i huvudsak György Novákys avhandling som fortfarande är det centrala forskningsprojekt.⁴⁶ Kaarle Wirta kompletterar Novákys avhandling i sin doktorsavhandling och framhäver ytterligare de nederländska och svenska kontakterna på Atlanten och förespråkar ett fokus på de olika individerna och deras roll i den gemensamma atlantiska historien i stället för ett nationellt perspektiv.⁴⁷ Gunlög Fur har forskat i frågor om "Nya Sverige". Fur har speciellt fokuserat på jämförande studier av samer och ursprungsbefolkningen i Amerika.⁴⁸ Även i kolonin Nya Sverige var Nederländerna aktivt inblandade. De nära kopplingarna mellan Nya Sverige och Nya Holland har påpekats och kartlagts av Jaap Jacobs, men en mer detaljerad studie av de svenska arkiven skulle vara värdefull.

43. Holger Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg: Koloniala drömmar och verklighet i Afrika och Karibien* (Helsingfors 2016).

44. <<https://www.svt.se/opinion/vaga-prata-om-vart-lands-morka-historia/>> (28/12 2017).

45. Chris Evans & Göran Rydén, *Baltic Iron in the Atlantic World in the Eighteenth Century* (Boston/Leiden 2007).

46. György Nováky, *Handelskompanier och kompanihandel – Svenska Afrikakompaniet 1649–1663: En studie i feodal handel* (Uppsala 1990).

47. Kaarle Wirta, *"Dark Horses of Trade": Overseas Entrepreneurship in Seventeenth-Century Northern European Business in the Indian and Atlantic Oceans* (doktorsavhandling, Leiden University 2018).

48. Gunlög Fur, *Colonialism in the Margins: Cultural Encounters in New Sweden and Lapland* (Boston/Leiden 2006).

En nordisk motsvarighet till Dutch Atlantic Connections är den nyligen utkomna och redigerade antologin av Holger Weiss. I antologin *Ports of Globalization, Places of Crealisation* presenterar olika nordiska historiker Nordens Atlanthistoria ur en mångfald av infallsvinklar. Även här diskuteras slavhandel och tvångsarbete av Per Hernæs, Holger Weiss och Jonas Møller Pedersen, men antologin har även andra perspektiv, som religion, kultur och juridik, av Andreas Ahlbäck, Fredrik Thomasson, Louis Sebro och Gunvor Simonsen.⁴⁹

Även om det finns ett flertal paralleller inom de forskningstrender som förekommer både i Norden och i Nederländerna finns det dock tyvärr inte täta samarbeten mellan dessa två fält. Ett kännetecknande drag i samtliga nederländska debatter om Atlanthistoria är idén om jämförbarhet. De historiker som har jobbat med den nederländska Atlanten framhäver ofta hur Nederländerna har blivit en del av de allmänna atlanthistoriska trenderna.⁵⁰ Det är dock iögonfallande att en koppling till Norden lyser med sin frånvaro. Även om kontakterna har varit täta under den tidigmoderna tiden och dessutom ett flertal nederländare var verksamma i de nordiska ambitionerna och vice versa, finns det egentligen ingen diskussion om Norden i den nederländska Atlanthistoriografen.

För nordiska historiker erbjuder de nederländska arkiven en synnerligen tillgänglig möjlighet för att forska även i ett nordiskt perspektiv och således erbjuda den nederländska forskningen nya infallsvinklar. De nederländska arkiven är tämligen rika på nordisk verksamhet i Västafrika, Amerika och Karibien. De nederländska arkiven, speciellt riksarkivet i Haag samt notariearkiven i Amsterdam har mycket material gällande nordiska och nederländska kopplingar i Atlanthandeln. Det finns material som innehåller källor för verksamhetens finansiering, organisation, administration och konflikter länderna emellan. Potential och möjligheter gällande forskning om slaveriet och det nordiska och nederländska deltagandet i verksamheten har även nyligen framhävts av Angela Sutton som har skrivit en artikel om hur forskare kan utnyttja mer av arkiven i Norden och Tyskland vad beträffar slavhandeln på Atlanten under tidigmodern tid. Sutton betonar att en genomgång av dessa

49. Holger Weiss (red.), *Ports of Globalisation, Places of Crealisation: Nordic Possessions in the Atlantic World during the Era of the Slave Trade* (Boston/Leiden 2015).

50. Pepijn Brandon, bokrecension, "Dutch Atlantic Connections, 1600–1800: Linking Empires, Bridging Borders", *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, *The Low Countries Journal of Social and Economic History* 13:1 (2016) s.158–160.

arkiv och jämförelser med mer kända nederländska och engelska arkiv möjliggör studier i slavhandeln inte bara i ett ekonomiskt perspektiv, utan också att inkludera sociala och kulturella aspekter där man ännu inte forskat.⁵¹

Centralt för framtida forskning är olika pågående projekt där arkivmaterial digitaliseras. För tillfället har material gällande första WIC (1621–1674) blivit scannat online fullt ut. Samma gäller även materialet om Nya Holland som redan finns tillgängligt på nätet (New Netherland Institute).⁵² Liknande projekt sker även gällande det andra västindiska kompaniet, samt annat material gällande den karibiska övärlden och notariearkiven i Amsterdam. Trenden finns även i Danmark, där stora delar av atlantrelaterat material genomgår en digitaliseringsprocess. Det här betyder att inom en nära framtid kommer det att bli avsevärt lättare för nordiska historiker att bearbeta material som finns i de olika internationella arkiven.

En utmaning för forskning av Atlanthistoria uppstår ifall man börjar tala enbart om den nederländska, danska eller den svenska Atlanten. Alla europeiska "Atlantprojekt" var mer eller mindre multinationella och multietniska och multikulturella. Ifall man lägger för mycket fokus på en "nationell Atlant" råkar man i fara för isolering och snävhet inom ramen av perspektiv. Även om vi här bestämt oss för att diskutera främst den nederländska Atlantens historia är vi medvetna om att begränsa forskningen till enbart ett geografiskt område inte är det bästa sättet att studera Atlantens mångfasetterade historia. Dock, när forskning görs inom vissa gemensamma ramverk som språk, institutionell miljö och imperier, skapar det trots allt även möjligheter att kollegialt behandla den gemensamma Atlanthistorien i lokala perspektiv.

Avslutningsvis anser vi skribenter att det finns flera överlappande drag i nederländska och nordiska forskningsfält gällande Atlanthistoria. På grund av de överlappande dragen mellan de två olikafälten skulle gemensamma akademiska initiativ vara välkomna. Gemensamma konferenser, symposier och forskningsprojekt skulle komplettera fälten både enskilt och gemensamt. Ökat samarbete skulle erbjuda perspektiv

51. Angela Sutton, "The Seventeenth-Century Slave Trade in the Documents of the English, Dutch, Swedish, Danish and Prussian Royal Slave Trading Companies", *Slavery & Abolition* 36:3 (2015) s. 445–59.

52. <<https://www.newnetherlandinstitute.org/research/online-publications/>> (28/12 2017).

som inte fokuserar på att besvara frågor gällande enskilda nationer och deras historia, utan fokus skulle läggas vid större helheter och aktörer som påverkat Atlanthistorien.